

سه بچه موش، پیش پدر بزرگشان زندگی می‌کردند. روزی پدر بزرگ، نوه هایش را به مزرعه‌ای برد که پسر عموهای بچه موش‌ها زندگی می‌کردند. بچه موش‌ها تمام روز را در زیر باران و نور خورشید، در مزرعه ذرت با پسرعموهایشان بازی کردند. هنگام غروب، پدربزرگ به نوه هایش گفت که زود آماده شوند تا به خانه‌شان برگردند. او گفت که دوست ندارد شب زیر نور ماه، بچه‌ها بیرون از خانه باشند. آن‌ها در حال رفتن بودند که همه جا تاریک شد و

چاپ رسیده‌اند و می‌رسند. با توجه به قیمت بالای کتاب، نا به سامانی در پخش کتاب، نرخ پایین مطالعه در خانواده‌های ایرانی و مسایلی از این دست، چاپ مجموعه‌های داستانی در حوزه کودک و نوجوان، کاری است که ناخواسته به سود خوانندگان تمام می‌شود. بد نیست انبوه سازان- بخوانید سری نویسان حوزه کودک و نوجوان، به جای آن که ماجراهای سبک شخصیت‌هایی مثل «حسنی»، «قل قلی»، «خاله‌ریزه»^۱ و امثالهم را در شش، هفت جلد بنویسند و از این بابت هزینه شش، هفت طراحی و مقوا و چاپ جلد را بپردازند، قصه‌های دنباله دار خود را در یک مجلد و مجموعه چاپ و منتشر

عواملی صورت گرفته است؟ آیا هر دو قصه کتاب در یک سطح تخطی قرار دارند؟ این که کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب‌های تولیدی خود را براساس سطح موضوعات، به چند لایه سنی تقسیم بندی کرده، محل اشکال نیست. آن چه تولید اشکال می‌کند، چند نکته است:

- ۱- تعریف و دامنه تعریف موضوعات کتاب‌ها.
- ۲- تعریف و دامنه تعریف لایه‌های سنی
- ۳- قدیمی بودن تعریف لایه‌های سنی
- ۴- ورود عناصر فناوری در زندگی کودکان و نوجوانان و نقش موثر رسانه‌های آموزشی در ذهن و زبان کودکان و نوجوانان.

۵- لزوم تعریف‌های جدید در شکل بندی ادبیات خلاقه کودکان و نوجوانان نیز در سطح بندی آثار متناسب با لایه‌های سنی گوناگون.

در تعریف کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، گروه سنی «ب»، دانش آموزانی را در برمی‌گیرد که در پایه‌های اول تا سوم ابتدایی درس می‌خوانند. در همین گروه نیز، یکدستی کامل وجود ندارد. دانش‌آموز پایه اول دبستان که هنوز شکل حروف را نمی‌شناسد و خواندن نمی‌داند، نمی‌تواند متن را روخوانی کند. در نتیجه، از طریق یک واسطه با متن ارتباط برقرار می‌کند. آن واسطه ممکن است پدر، مادر، آموزگار و یا مربی کتابخانه باشد که وظیفه خواندن متن را برعهده دارد. دانش‌آموز پایه دوم، کجدار و مریز، متن را از رو می‌خواند، اما از آنجا که نمی‌تواند روان‌خوانی کند، سلسله ارتباطی ماجرای قصه را - گاهی گم می‌کند. تنها دانش‌آموزان پایه سوم دبستان می‌توانند متن را بخوانند و قصه را از راه خواندن متن دریابند.

در بعضی از کتاب‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان که بر همین اساس و با همین روش سطح بندی شده، موضوع کتاب به گونه‌ای است که حتی دانش‌آموزان دوره راهنمایی نیز به آسانی از فهم مطالب و مسایل طرح شده در کتاب، در می‌مانند.

بنابراین، به نظر می‌رسد که طبقه بندی و سطح بندی کتاب‌ها لزوماً براساس سن خواننده، پاسخگوی همیشگی نبوده و نخواهد بود، چرا که نباید به مقتضیات زمان و سطح دریافت ذهنی و فکری خوانندگان در هر دوره تاریخی، باید تعریف تازه‌ای در این باره ارائه داد. آیا کودک شش ساله بیست سال پیش به لحاظ درک مطالب همانند کودک دهه هشتاد است؟

خصوصیات کودکان روزگار ما (دهه هشتاد)، ابزار و وسایل آموزشی کودکان، شهرنشینی، گسترش ارتباطات با جهان بیرون از مرزهای جغرافیایی، از طریق اینترنت و ماهواره، تلویزیون

نوشته می‌گوید: شب

عنوان کتاب: زیر نور ماه
نویسنده: سام مک برانتی
مترجم: افسانه شعبان نژاد
تصویرگر: کدی مک دونالد دتتون
ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان
نوبت چاپ: اول - ۱۳۸۱
شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه
تعداد صفحات: ۲۴ صفحه
بها: ۴۱۰ تومان

روح الله مهدی پورعمرانی

تصویر می‌گوید: روز

کنند. در این صورت هر چند تعداد عناوین کتاب هایشان پایین می‌آید و قیمت کتاب (مجموعه) نیز به نسبت کاهش می‌یابد، در عوض نه تنها از شمار خوانندگان کم نمی‌شود، بلکه به تعدادشان اضافه نیز خواهد شد.

نمونه بارز این رفتار انتشاراتی، چاپ داستان‌های سه گانه «جان کریستوفر» در یک مجموعه است که توسط یکی از ناشران حوزه ادبیات کودک و نوجوان صورت گرفته است.

دو سطح بندی کتاب توسط ناشر، براساس چه

نور ماه از پشت ابرها بیرون آمد. ناگهان سایه‌ای چنگالدار بر فراز آن‌ها پیدا شد. این سایه یک جغد بود که آمده بود تا برای شام خود شکار کند. بچه‌ها فرار کردند و به سوارخ دیوار خانه‌شان خزیدند... یک

زیر نور ماه، عنوان کتابی است که دو قصه کوتاه برای کودکان را در خود جای داده است. کتاب‌های شامل دو یا چند داستان و قصه کوتاه برای کودکان و نوجوان، از گذشته در ادبیات غرب وجود داشته است و رفته رفته در کشور ما نیز چه به صورت ترجمه و چه به صورت متون تالیفی، به

بچه موشها با صدای پدر بزرگ از جا پریدند و فرار کردند. آنها می‌دویدند و سایه سیاه مثل دمنشان دنبال آنها می‌آمد.
آنها دویدند و دویدند و وقتی از سوراخ دیوار وارد انبار شدند، نفس راحتی کشیدند. قلب کوچکشان از ترس مثل طبل صدامی کرد: «دُمب دُمب دُمب».

در بعضی از کتاب‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان که بر همین اساس و با همین روش سطح بندی شده، موضوع کتاب به گونه‌ای است که حتی دانش آموزان دوره راهنمایی نیز به آسانی از فهم مطالب و مسایل طرح شده در کتاب، در می‌مانند

تصویرها، یک روز آفتابی را به خواننده القا می‌کنند.

معمولاً برای نشان دادن زمان شب (حتی شبی مهمانی) در هنر عکاسی، از صافی‌های (فیلترهای) مخصوص استفاده می‌کنند و در هنر نقاشی زمینه‌های رنگی بنفش و سرمه‌ای را به کار می‌گیرند. در صفحه ۱۴ کتاب، این کم کاری به نهایت رسیده است. آسمانی سفید، زمینی سفید و روشن، جغدی بزرگ، رنگ‌هایی واضح و پدر بزرگ و نوه‌هایش که رنگ و بافت لباس هایشان به قدری واضح است که انگار در روز روشن و زیر ذره بین دیده می‌شوند.

اگر ناشر، متن و تصویر را مستقیماً از زبان دیگری به رایگان به دست آورد و فقط هزینه کاغذ و چاپ آن را بر خود هموار (!) کند و جالب‌تر آن که برای این متن آسان و کوتاه، یک نفر را در کنار مترجم، به عنوان ویراستار (!) بنشانند، آیا نشانه‌های مبتنی بر کتاب سازی را به ذهن متبادر نمی‌کند؟ جای تعجب است که مترجم محترم، بنا به پیشینه شاعری، متن را به نظم فارسی در نیآورده است؛ رفتاری که برخی از دوستانش (آقایان اسدالله شعبانی و مصطفی رحماندوست و...) در برخورد با متن‌های خارجی از خود نشان داده‌اند.

پنج

در قصه «زیر نور ماه» -خواه خواننده در یابد، خواه در نیابد- چند نکته تحلیلی در لایه‌های پنهان متن، قابل فهم است. جالب این که حتی شاید نویسنده هم هنگام تهیه و اجرای متن قصه، به این نکته‌ها توجهی نداشته است:

- ۱- زمان شناسی
- ۲- محیط شناسی
- ۳- جهان شناسی
- ۴- دشمن شناسی
- ۵- تجربه‌گرایی

پدر بزرگ در مورد ماه، تاریکی و سایه سیاه چنگالدار، اطلاعات چندانی به نوه هایش نمی‌دهد. او مانند بسیاری از نمونه‌های انسانی، دوست دارد

اگر نویسنده از حذف پدر و مادر بچه موش‌ها، منظوری نداشت، این پرسش در ذهن خواننده و منتقد و مربی شکل می‌گرفت که دلیل منطقی عدم حضور آن‌ها، در قصه چیست؟ آیا نویسنده، منادی نوعی خانواده گسترده است که چند نسل در آن زندگی می‌کنند؟ در این صورت، در زندگی شهرنشینی امروز، جایگاه

خانواده گسترده کجاست؟ پدر بزرگ‌ها و مادر بزرگ‌ها چه نقشی در تربیت نوه‌ها دارند؟

۱۵

چهار

نقاشی‌ها و تصویرهای رنگی کتاب، تکمیل‌کننده متن نیستند. چند سالی است که ناشر ایرانی، با نگاهی «گیشه‌ای» به مقوله چاپ و انتشار کتاب در حوزه «کودک و نوجوان» سفارش ترجمه متن‌های خارجی را به مترجمان می‌دهند و چون تعهدی به پرداخت حق‌التالیف به نویسنده اصلی آن ندارند و حتی زحمت کسب اجازه کتبی از نویسنده یا ناشر اصلی را به خود نمی‌دهند، کتاب‌هایی را برای انتشار انتخاب می‌کنند با تصاویر و نقاشی‌های خوش آب و رنگ تا به آسانی بتوان از روی آن‌ها کپی برداری کرد و بدین طریق هزینه تصویرگری و نقاشی کتاب را به صفر تقلیل داد.

غافل از آن که سبک و نوع تصویرها بستگی نزدیک با تربیت بعدی خوانندگان کودک و فرهنگ تصویری کشورها و ملت‌ها دارد. بنابراین، بعضی از تصویرها در کتاب‌های کودک و نوجوان که به فارسی برگردانده می‌شوند، ارتباط ذهنی بسیار ضعیفی با خوانندگان برقرار می‌کنند.

تصویر قصه زیر نور ماه، هماهنگی بایسته با متن قصه ندارد. به عنوان مثال، تصاویر صفحه‌های

۱۲ تا ۱۴، زمان وقوع حادثه را نشان نمی‌دهند. ماجرا در شب اتفاق می‌افتد، درحالی که

و... تربیت ذهنی و شناخت بچه‌های دبستانی را به گونه‌ای بالا برده که دست کم می‌دانند ماه چیست؟ در کجاست؟ دشمن موش، چه جانوری است؟ و پرسش‌هایی مانند این‌ها.

پدر و مادر بچه موش‌ها در متن قصه حضور ندارند، بچه موش‌ها پیش پدر بزرگ زندگی می‌کنند، پدر بزرگ، نماینده نسل اول، پدر و مادر (شخصیت‌های در سایه و غایب) نماینده نسل دوم و بچه موش‌ها نماینده نسل سوم هستند. پس سه نسل، آرایش طولی و عرضی شخصیت‌های قصه را تشکیل می‌دهند. فاصله سنی میان نوه‌ها و پدر بزرگ، بدون شک بیشتر از فاصله سنی بچه و پدر و مادرشان است.

بچه موش‌ها (نسل سوم)، کنجکاوتر، فعال‌تر و ماجراجو ترند.

نسل اول (پدر بزرگ) دانا، محافظه کار و منفعل‌تر به نظر می‌رسد.

اگر نویسنده، برداشت‌هایی این چنین را در سر نمی‌پروراند، پدر و مادر بچه موش‌ها را از متن حذف نمی‌کرد. شاید هم از سر اتفاق و بدون هیچ گونه تمهیدی، پدر و مادر حذف شده و در عوض، پدر بزرگ نماینده نسل اول، همان وظایف و کارکرد نسل دوم (پدر و مادر) را انجام داده است. هر چه باشد، منتقدان و آموزگاران و مربیان، پس از خواندن متن به این برداشت‌ها و تلقی‌ها خواهند رسید. این فعالیت ذهنی طبیعتاً نزد کودکان و نوجوانان بسیار کم‌رنگ‌تر و ناچیزتر است.

بچه‌ها در برابر یک عمل انجام شده (نمونه عملی) قرار گیرند تا درستی حرف هایش اثبات شود.

در نمونه‌های واقعاً موجود در جوامع انسانی هم گاهی افراد سالمند و به اصطلاح با تجربه، به جای اطلاع رسانی خوب و کافی، جوان‌ها را به حوادثی احاله می‌کنند تا ضمن مواجهه با آن، درس عبرت بگیرند.

و این روش تربیتی (در عمل نشان دادن) ماندگارتر و تاثیرگذارتر از پند و اندرز است.

شش «کیسه جادویی» دومین داستان این کتاب

خصوصیات کودکان روزگار ما (دهه هشتاد)، ابزار و وسایل آموزشی کودکان، شهرنشینی، گسترش ارتباطات با جهان بیرون از مرزهای جغرافیایی، از طریق اینترنت و ماهواره، تلویزیون و... تربیت ذهنی و شناخت بچه‌های دیستانی را به گونه‌ای بالا برده که دست کم می‌دانند ماه چیست؟ در کجاست؟ دشمن موش، چه جانوری است؟ و پرسش‌هایی مانند این‌ها

توی گودالهای آب دویدند و بیرون بریدند. با سایه خودشان زیر آفتاب جست زدند. روی ذرت‌های زرد از این طرف به آن طرف تاب خوردند.

است. قصه آن به این قرار است: [خرسی، کشاورزی می‌کرد. آن سال در اثر تابش خورشید و باران کافی، محصول خوبی برداشت کرد. آنها راتوی سه کیسه ریخت و در انبار گذاشت.

دو کیسه برای زمستانش کافی بود. به یاد سفارش مادرش افتاد. تصمیم گرفت محصول یک کیسه را برای برادرش گذاشت و برگشت. فردا دید که کیسه‌های خودش بازهم سه تاست. تعجب کرد و همان شب بازهم یکی از کیسه‌ها را به دوش گرفت و در انبار برادرش گذاشت و برگشت، ولی فردا با کمال تعجب دید که کیسه هایش هنوز سه تاست.

فکر کرد کیسه‌هایش جادویی‌اند. آن شب که مهتاب همه جا را روشن کرده بود، خرس کشاورز باز کیسه‌ای به دوش گرفت و به سوی خانه برادرش به راه افتاد. به پل که رسید، کس دیگری را دید که کیسه‌ای بر دوش دارد و به طرف او می‌آید، هر دو نفر به وسط پل رسیدند، همدیگر را شناختند. برادرها کیسه را بر زمین گذاشتند، همدیگر را در آغوش کشیدند و تا صبح از گذشته‌ها حرف زدند.]

قصه زیبایی است. نویسنده با استفاده از دو شخصیت همعرض، قصه‌ای با درو نمایه ایثار و کمک به هموع، روایت کرده است.

علی رغم پرسش‌هایی که در منطق داستانی اثر مممکن است به ذهن خواننده و مخاطب خطور کند، قصه ساختاری منسجم دارد. قصه واقع گرا و باورپذیر می‌نماید. باور پذیری قصه در گرو ساخت و بافت واقع نما و حقیقت ماندنی آن است. چه عناصری سبب شده‌اند که ماجرای قصه، واقعی نما و باور کردنی جلوه کند؟

در میان جانوران، خرس به زیاده خواهی و آزمندی شهره است. اما در این قصه خرس، به عنوان شخصیتی خودبسنده، بخشنده و نیکوکار ظاهر می‌شود. نوع کاری که این شخصیت بازآفریده و بازی سازی شده انجام می‌دهد (کشاورزی) و هم‌چنین نوع محصولی که به دست می‌آورد (هویج، کلم، سبزی و...) برای خوانندگان آشناست.

حتی به دوش کشیدن کیسه‌ها

توسط خرس، باورپذیری خوبی دارد. چون در میان جانوران خرس‌ها، همانندی‌های فراوانی با آدم‌ها دارند. پس می‌توان بر بستر همانندی‌های ظاهری و رفتاری، بروز دادن رفتار ایثارگرانه را از خرس پذیرفت و باور کرد.

از همه مهم‌تر، نگاه عمیق انسانی است که در پس‌زمینه این قصه، به جهان کودکان و نوجوانان شده است. وجود این عنصر (نگاه انسانی) می‌تواند هر اثری را از حصار تنگ مرزها بیرون ببرد و رویکردی جهانی و فرامرزی به آن بدهد.

ادبیات امروز ما باید از این عنصر (نگاه انسانی) استفاده فراوانی بکند. عامل زبان نمی‌تواند مانع از جهانی شدن ادبیات شود. زبان به وسیله ترجمه، برای خواننده قابل فهم خواهد شد.

زبان ترجمه‌پذیر است، اما درونمایه و سوژه، عنصری است که مشکل آن با ترجمه حل نخواهد شد، چون بسیاری از لطافت‌ها و زیبایی‌ها، در هنگام ترجمه کم رنگ می‌شود.

متاسفانه در این قصه نیز مشکل تصویرگری و ناسازگاری آن با زمان وقوع قصه (شب) وجود دارد؛ مشکلی که مترجم و ناشر، هیچ‌گونه حرکت در جهت رفع آن از خود نشان نداده‌اند.

نکته دیگر درمورد نحوه گزینش و چینش قصه‌هاست. اطلاعات مندرج ر شناسنامه کتاب، حاکی از آن است که قصه‌های این کتاب، از یک مجموعه قصه به نام «زیر نور ماه و قصه‌های شب» انتخاب شده که معادل انگلیسی آن، چنین است:

of the moon and other bedtime stories In the light

بنابراین انتظار می‌رود که آنچه انتخاب و ترجمه شده، در نوع خود از برتری لازم برخوردار بوده باشد.

با توجه به تعداد صفحه‌ها و نوع و جنس کاغذ و کیفیت چاپ، به ویژه کیفیت چاپ تصاویر قصه «کیسه جادویی» که در حد پایینی است و با عنایت به استفاده از امکانات دولتی حمایت‌های پیدا و پنهان که از ناشران دولتی می‌شود و نیز با توجه به شمارگان نسبتاً بالا و برخوردارگی از امکانات وسیع پخش و فروش، بهای کتاب می‌توانست ارزان‌تر و مناسب‌تر تعیین شود.

(۱) منظور این نیست که شخصیت نمونه وار «حسنی» و مانند آن خوب نیست و سنگینی و وقار لازم را ندارد. بلکه هدف آن است که شاید هنوز آن «حسنی» که باید باشد، در داستان‌های کودکانه، صیقل نخورده و خلق نشده است با این توجه که همه نسخه‌های موجود را نمی‌توان با یک چوب راند.